

**Arvustus prof dr Randar Tasmuthi raamatule
„Uue Testamendi kontekstualiseeriv teoloogia:
kristliku usulise mõtte ja praktika sünd“**

Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2020. 199 lk.

R. Tasmuth on kirjutanud raamatu Uue Testamendi (UT) teoloogia kirjutamise parimate traditsioonide kohaselt, on ju igasugune sellise raamatu koostamise mõte öelda kogu tõde UT-st, jäämata seejuures kinni üksikküsimustesse, samas toetudes igale UT üksiksõnumile ning näidates selle kohta tervikus. Sellist raamatut on võimalik koostada vaid küpse piibliteadlasena.

Randar Tasmuthi „Uue Testamendi kontekstualiseeriv teoloogia“ on raamat, mis peaks olema olemas igas keeles. Seni on eesti keeles olnud olemas Ago Viljari käsikirjaline „Uue Testamendi teoloogia“. Üldiselt on UT teoloogia monograafiaid kahesuguseid. Üks neist on kristliku õpetuse ajalo koostamine nõnda, et piirduks 1. sajandiga. See püüaks näha Uue Testamendi sõnumi teket ajaloos, oletades eelkõige seda, et see sõnum ei ole mitte niivõrd UT tekstides, kui just nende taga. Selline ajalookirjutamine keskendub enam keskusteks kujunenud kogudustele ja muutuvatele aegadele ning nende najal juba edasi põhiteemale, suundumustele õpetuse arengus. Selline lähenemine nagu näitaks, et me tunneme algkristlust mitte ainult tänu Paulusele või Matteusele, vaid et me püüame tunda algkristlust isegi hoolimata Paulusest või Matteusest, näha rahvast kirja-meeste taga. Teine võimalus, mida järjekindlalt järgib ka R. Tasmuth, on võtta kätte iga üksik UT koostisosa ning tuua välja selle eriline ja samas UT üldist tervikut toetav või ka sellest erinev sõnum. Sellega annab autor lugejale ka (sisuliselt väga luterliku) sõnumi, et raamat räägib, UT kõneleb meiega. Autorid UT-s räägivad. Ja UT sees ning taga räägib Jumal.

Üks raamatu programmiline ning metoodiline alus on, nagu juba pealkiri ütleb, olla kontekstualiseeriv teoloogia. Autor näitab, kuidas iga UT teksti üksikautor, olgu see siis Markus või Johannes, sõnumi vastu võtab – ta võtab Jeesuse Kristuse sõnumi vastu sõnumina kontekstis (kas siis konteksti vaidlustades või väärtustades), elab sellega oma ajaloolises ja vaimses kontekstis ning viib selle edasi oma lugeja ajaloolisse konteksti.

Kontekstist veel juttu tehes, autor on vältinud ka vigu, näiteks teksti liigset toomist tänapäeva konteksti. Raamatu kaanel on neli fotot: Petlemm, Jeruusalemm, Ateena ja Rooma, kuid puudub Frankfurt või New York, puudub meie kontekst. Jagatakse ju tihti tunnustust Piibli sõnumi toomise eest tänasesse päeva, mis on ometi paljas lati alt minek – kus sa ise oled, sinna on end lihtne paigutada. Kuid suur asi on viia sõna just oma algupära aega, ja sellega on R. Tasmuth hästi toime tulnud.

Selleks on ta kasutanud meie, Mandri-Euroopa kultuurikontekstile omast viisi teha seda keele- ja kirjandusteaduse meetoditega. Autor näitab, millised tekstid ja mõtted olid üldse levinud sel ajal, kui kirjutati UT tekstid. Mitmekülgselt näidatakse UT ütluste, kuid mitte ainult ütluste, vaid ka sündmuste juurdumist Vana Testamendi (VT) sõnades ja sündmustes. Kõik on eelkõige VT kontekstis. Mõnikord on see pandud ka näiteks Rooma konteksti, just kohtades, kus kristoloogial on kokkupuude poliitikaga.

Välditud seevastu on anakronistlikku konteksti, näiteks kristoloogia või mistahes UT õpetuse paigutamist patristilisse, skolastilisse või modernsesse mõistestikku. Muusse konteksti paigutamist ja anakronismi vaadeldakse küll nt lk 129, kuid seal annab põhjuse teema ise – nii Matteusele oluline Moosese seaduse mõiste kui ka antisemitismi teema Jeesuse kannatusloos väärivad väikest mõjulugu reformatsioonis ja uusajal.

2020. aasta konteksti on toodud siiski üks mõte Jeesuse Kristuse misjonikäsust Matteuse evangeeliumis. Lk 130 joonealune märkus 24 võrdleb Kristuse sünni kuulutust maailmale ja põlvkondadele üürikeste ühiskondlike rõõmuhetkedega, mille näiteks oli võit võrkpallis Saaremaal talvel 2020, kusjuures kunstipäraselt jääb mainimata koroonaviirus (millest on niigi palju räägitud), mõte viiakse muule, veel kiiremini mööduvale.

Lugedes R. Tasmuthi raamatut ja nõustudes sisus kõigega, paneb see mõtlema, kas siis UT teoloogia on aine, kus ei olegi nii kergesti tekkivat erimeelsust, vaidlusi sõnade pärast. Kas tõesti on võimalik üksmeel tõlgenduses? Näib pidavat paika Otfried Hofiuse seisukoht, et UT on võimalik võtta lahti sõnadeni ja vormideni, tähendusteni ja väideteni, ja seega on võimalik, et eri inimesed mõistavad sama teksti ühel ja samal viisil.

Edenedes ajalises järjekorras mööda UT isikuid ja tekste, teeb autor ühe otsuse: ta unustab tekstide dateerimise, selle asemel näitab ta, mis tekst on olnud enne, mis pärast. Selline dateerimise küsimuse lahendamine on

põhjendus ja põhjendatav koos. Me ei saa ju rääkida tekstide puhul aastarvudest, mida me valdavas osas ei tea. Parem ongi öelda, et tekst on mõjutatud teisest, näidates mõjutusi ning konteksti.

Tekst on ääretult tihe, otsekui puud rongiaknast mööduvad ühe UT autori või koolkonna õpetuse detailid ning tulevad uued. Raamatut tuleb lugeda nagu mõnd R. Bultmanni teksti, lugedes nii põhiteksti kui joonealust märkust, sest ei või teada, kummas on see veel olulisem sisu.

Lugedes võib küsida, kas raamatust on jäänud midagi olulist välja. Minul jäi vastuseta vaid üks küsimus, kuidas on seotud Kristuse tiitel „Issand“ (raamatus tõlgendusvaruga „Isand/Issand“) heebrea *Adonai*, Kreeka *kyrios*'e ja aramea *mar'*iga.

Autori teoloogilistes otsustustes pole midagi originaalitsevat. Kuid selgeid, sageli pealiskaudsemale publikule tundmatuid tõdesid on raamat täis. Vaatlen neist mõnda silmatorkavat tunnusjoont.

Kirjutades Pauluse õpetusest, paneb autor kokku palju teemasid, mida on ajaloos nähtud pigem eraldiseisvatena. Nii moodustab ta ühe õpetusest rääkiva peatüki Pauluse ehtsatest kirjadest ning Paulusele tagantjärele omistatud kirjadest. Seejuures ei harmoniseeri ta neid ülearu ega tegele mingi lootusetu sekretärihüpoteesiga (kui sekretärihüpoteesid oleksid tõesed, poleks võimalik mingi filoloogia-, motiivi- või ajaloolise konteksti analüüsi), vaid näitab õpetuse arenemist, teisenemist ja püsimist. Vaadeldes 1 ja 2 Tm ning Tt tõlgendamist, torkab silma, et R. Tasmuth hülgab täiesti ühe teoloogias olulise kontseptsiooni, varakatoliikluse. Mõiste on teoloogias mänginud tohutut rolli, eelkõige R. Bultmanni koolkonnas. Siiski näeb autor seda nõrgalt põhjendatuna ning tõstab esile pigem Pauluse koolkonna ühtsust. Mõte sünnib ja mõte läheb edasi järgmisele põlvkonnale.

Minnes edasi autori arutlusviisi hindamisel, leian, et näiteks evangelist Markust näeb ta mitte tavakohaselt üksnes pärimuse kogujana, vaid kirjanikuna. Markus teab, millest rääkida ja kuidas rääkida. Tal on ideid. Autor võtab iga UT pärimust ja teksti tõsiselt selle viimse konsekventsini. Tõlgenduse juures on tal oluline teose usundiloolise tausta ja eelkõige redaktsiooniloo põhjal loodud otsus selle kohta, mida kuulutab keegi kristlik kirjanik. Selle juures on näha üht R. Tasmuthi olulisemat mõtet, jutustuselõnga. Selle jälgimine ütleb, mida tahab näiteks evangelist

lugejale öelda teksti sisemise loogika ja sündmuste omavahelise ühendamise ning ühendamise kaudu vanemate tekstidega.

Tõlgendades (autorile teemana nii omast) Johannese evangeeliumit, tundub, et ta on teostanud ühe Martin Hengeli idee. Nimelt on Hengel vaadanud Johannese tõlgendamist gnoosise taustal, samuti Johannese pinnalt üha tekkivaid gnoosise teooriaid, ning leidnud, et teoloogiale teeks teene hoopis see, kui Johannest vaadataks Pauluse kontekstis, sest ühendada sünoptiline teoloogia Pauluse teoloogia ning muude kristlike arengutega on Johannese evangeeliumi kaheldamatu saavutus.

Ja R. Tasmuthi isikupärast veel, kuigi olen näidanud, et raamat väldib isikupära, püüdes olla tihe sisu konteksti ja sealt tagasi allika eripära juurde paigutamine, leidub raamatus peale ainese siiski ka autorit. Nii tõstab ta Apostlite tegude raamatut tõlgendades esile ühe oma suure idee tänase kirikuelu maastikul, õieti võiks öelda ka, autori hingemaastikul, nimelt misjoni. Teema ise esineb ka Jeesuse ja tema jüngerite koguduse loos, samuti vaates elule. Kuid nt lk-del 174–178 paneb autor misjoni teema mitmesse konteksti korruga, unustamata tavalise, aktivistliku misjonimõtte kõrval ka passiivset, VT mõttes misjonit, mis näeb sõnakuulust meile hoopis üllatavates vormides, juurdumas juba Siioni teoloogias ja muudes VT mõtetes, ning alles sealt minnes misjonireisideni.

Ma ei kurdaks kirjakohtade registri puudumist raamatus, vaadates aineregistrit. Ometi tundub mulle, et see raamat võiks olla nagu entsüklopeedia, kus kasutaja ei laseks end kasvatada (tuleb ju sõna *εγκυκλοπαιδεια*=*encyclopaedia* just „ümberringi kasvatamise“ mõttest) mitte üksnes sõnadest, vaid kirjakohtadest. Ja kui keegi tahaks kõnelda või kirjutada midagi olulistel teemadel, oleks just hea lähtuda kirjakohtadest ja mõelda kohe, kas mitte R. Tasmuth oma „Teoloogias“ pole poetanud just selle kirjakohta kohta mõne sõna või kirjutatud terve lõigu!

Alustasin mõttega, et selline raamat peaks olema olemas igas keeles. Tulen tagasi sama asja juurde. Raamat on kirjutatud ilusas eesti keeles. Võõrsõnaline jutt on võõras jutt. Siin on Piiblist võetud meie lugu, ent kirjutatud välja palju avaramalt ja sügavamalt, kui oleme harjunud kuulma.